

ULUCAMI

Afşin
Ulucamii

aydınlatılmıştır. Alt sıra pencereler dikdörtgen formu, üst sıra pencereler hafif sivri kemerlidir. Harimin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşeleri mahfil şeklinde değerlendirilmiştir. Güney duvarının ortasında yer alan sade mihrap yuvarlak kemerli, yarım daire kesitli bir nişe sahiptir ve sıvanıp boyanarak özgün niteliğini yitirmiştir. Mihrabın batı yönündeki minber ise özenli bir ahşap işçiliğine sahiptir. Caminin güneybatı köşesinde yer alan silindirik formu, tek şerefeli kesme taş minare muhtemelen yapının geçirdiği onarım sırasında inşa edilmiştir. Kaidesi yüksek olup yan tarafı taşla örüldüğü için minare kapısı pabuçluk bölümüne açılmaktadır. Günümüzde kapıya ulaşımı sağlayan basamaklar dıştan algılanırken ilk yapı yıkılmadan önce bu bölümün kapalı olduğu, merdiven boşluğuna iki küçük pencere açıldığı ve üzerinin saca örtüldüğü görülmektedir. Sekizgen formu pabuçluktan silindirik gövdeye geçiş profilli bir silmeyle sağlanmıştır. Geometrik geçmeli bir bilezikle ikiye bölünerek hareket kazandırılan gövde yine profilli bir silme ile sonlanarak şerefe bölümüne geçilmektedir. Taş korkulukla çevrili şerefenin altı mukarnas bezemelidir. Petek bölümü konik bir külâhla sona ermektedir.

İnşa kitâbesi günümüze ulaşan yapının onarım kitâbesi yıkım esnasında kaybolmuştur. Nesih hatlı, dört satırlı mermer inşa kitâbesine göre cami, Zilhicce 978 (Mayıs 1571) tarihinde inşa ettirilmiştir. Yapının onarım kitâbesiyle ilgili olarak kaynaklarda 1130 (1718) ve 1247 (1831-32) yılları zikredilmektedir. Son cemaat yerinde sonradan eklenen mihrabın sağındaki nesih hatlı, beş satırlı onarım kitâbesine göre camiyi Efsûslu (Afşinli) Seyyid Hacı Muhammed onartmıştır. Bu onarımda ihtiyaca cevap vermeyen harim kısmına ek

olarak son cemaat yeri genişletilip mes-cide dönüştürülmüş, ayrıca minare ve avlu kapısı yapılmıştır. Harime girişi sağlayan kapı da bu onarımda konulmuştur. Caminin gelir durumuyla ilgili ilk kayıtlara XVII. yüzyılın sonlarında tutulan vakıf defterlerinde rastlanmaktadır. Bu kayıtlarda camiye ait belli giderlerin Ashab-ı Kehf Vakfı'ndan karşılanması gerektiği yönünde bilgiler vardır. Gerek bu kayıt gerekse XIX. yüzyıl vakıf defterlerinde yapının adının zikredilmemesi camiye vakıf tahsis edilmediği şeklinde yorumlanabilir. Bugünkü yapı ana hatlarıyla merkezî kubbeli, sekiz destekli harim mekânı, önünde beş gözlü son cemaat yeri ve kuzey köşelerine yerleştirilmiş iki minareden oluşmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yaşar Baş, *Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Elbistan ve Eshab-ı Kehf Vakıfları* (yüksek lisans tezi, 1996), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 98-100; a.m.f. – Rahmi Tekin, *Maras Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)*, Konya 2007, s. 273-274; Serdar Yakar, *Memleketime Dair: Tarihi, Kültürü, Sosyal Yapısı ve Ekonomisi ile Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş 1997, s. 54; Ahmet Fırıncı, *Afşin İlçesi Yerleşmelerinin Kuruluşu ve Gelişmesi*, Ankara 2002, s. 36-37; Mehmet Özkarca, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş 46*, Ankara 2007, II, 702-714.

TUĞBA ERZİNCAN

Afyon Ulucamii. Eski Afyon'un ortasında, kalenin bulunduğu tepenin güneybatısında yer alan Anadolu Selçuklu dönemine ait ahşap direkli cami 671 (1272) yılında inşa edilmiştir. XIX. yüzyıla kadar Hoca Bey Camii diye bilinen yapı bu tarihten itibaren ulucami şeklinde anılmıştır. Yapının bânisinin kim olduğu açıkça bilinmemekle birlikte mihrapta geçen Sivas-tos oğlu Ali Bey yapının bânisi kabul edilmektedir. Yapı üzerinde görülen onarım

kitâbesinde ulucaminin Sâhibataoğulları'ndan Nusretüddin Ahmed zamanında 742'de (1341) Muğisüddin Emîr İsâ b. Muzafferüddin tarafından onarıldığı belirtilmektedir. Cami 1765, 1851, 1947 ve 1984 yıllarında da bazı onarımlar geçirmiştir.

Ulucami moloz taş malzeme ile yamuk dikdörtgen biçiminde ele alınmıştır. Üzeri kırma çatı ile örtülü yapı özgün planında düz toprak damla örtülü olup ortasındaki aydınlık feneri bulunmaktaydı. 1947'deki onarım sırasında bu fener kapatılmış, 1983 yılında da çatısı yenilenmiştir. Yapının kuzey, doğu ve batı yönlerinde üç giriş mevcuttur. Bunlardan batı cephesinde yer alan giriş üzerinde sivri kemerli bir niş içinde mermer onarım kitâbesi vardır. Yapının cepheleri belli bir düzen göstermeyen pencere açıklıklarına sahiptir. Güney yönünde bulunan pencereler sivri hafifletme kemerli ve dikdörtgen formu, batı yönünde sivri kemerli, kuzey ve doğu yönlerinde ise dikdörtgen formu biçimde ele alınmıştır. Kuzey cephesindeki pencereler saçak altında olup bu cephe-ye çörtlenler bulunmaktadır.

Yapı iç mekânda ahşap sütunlarla mihraba dik dokuz nefe ayrılmıştır. Mukarnaslı başlıklara sahip silindirik formu sütunlar altta mermer kaideler üzerine oturmaktadır. Yapıda mukarnaslı başlıklar, ahşap kirişler ve lambriyerler üzerinde geometrik, bitkisel, yazılı ve figürlü kalem işi süslemelerin varlığı bilinmektedir, ancak bu süslemelerden çok azı zamanımıza ulaşabilmiştir. Yapıda görülen, kuş ve horoz figürlerinin yer aldığı bilinen tek parça müzede bulunmaktadır. Yapının kuzey duvarı boyunca mahfil uzanmaktadır. Ahşap direkler üzerine oturan mahfilin ahşap korkulukları yenilenmiştir. Yapının kible duvarının ortasında mevcut kesme taş mihrabı dikdörtgen formudur ve mihrap si-

Afyon Ulucamii'nin ahşap tavan ve taşıyıcı sistemini gösteren bir detay

Afyon
Ulucami'nin
içinden
bir görünüşü

İlindirik formlu sütunçeler üzerine oturan mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Bitkisel bezemeli bordür ve nesih hatla yazılmış yazı kuşağı ile çevrelenen mihrapta Hattat Hacı Murad b. Mahmûd'un adı geçmekte, yapıdaki kalem işi süslemelerin de aynı hattat tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Döneminden kalan ahşap minber geometrik bezemeli olarak ele alınmıştır. Minberin ahşap kapısı üzerinde yer alan kitâbede yapının ahşap işlerini yapan Necâr Emîrihac Bey'in adı yazılıdır.

Caminin minaresi kuzey cephesinin batısında, kuzey giriş kapısının yanında bulunmaktadır. Minarenin kaide kısmı alta kesme taştan olup kare planlıdır. Kaide bunun üzerinde bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla örgü biçiminde beşgen formda beden duvarlarının bitimine kadar devam etmektedir. Kaideden silindirik formlu gövdeye geçiş baklavalı pabuçlukla sağlanmıştır. Gövde kaideden itibaren tuğla örgüdür ve aralarda yeşil sırlı tuğladan baklava motifleri kullanılmıştır. Sade bir şerefesi olan minare şerefe üzerinde incelemek üstte konik bir külâhla sonlanmaktadır. Farklı dönemlerde onarımlar geçiren minarenin Yıldırım Bayezid devrinde de esaslı bir onarım geçirdiği düşünülmektedir. 1984 yılındaki son onarımda şerefedeki yukarısı yenilenmiştir. Minarenin kaidesi önünde sivri kemerli ayna taşına sahip bir çeşme yer almakta ve kitâbesi bulunmayan çeşmenin Osmanlı döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır. Afyon Ulucamii, Anadolu Selçuklu döneminden günümüze ulaşan ahşap direkli camiler grubuna ait bir örnek olup özgün mimarisıyla bu devrin önemli yapıları arasında sayılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Hakki [Uzunçarşılı], *Kitâbeler II*, İstanbul 1347/1929, s. 13-15; Süleyman Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, İzmir 1971, s. 284-288; Aptullah Kuran,

"Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi", *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 179-186; Ömür Bakırcı, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara 1976, s. 181-182; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 94-100; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 131-133; Zafer Bayburtluoğlu, *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Erzurum 1993, s. 64-67; Zekiye Uysal, "Afyon Ulu Camii'nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları", 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon 1994, s. 236-248; Haşim Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Konya 2001, s. 25; *Afyonkarahisar Kütüğü* (haz. İbrahim Küçük Kurt vd.ğr.), Afyon 2001, I, 305-306; Zeki Sönmez, "Yapı Faaliyetlerinin Organizasyonu: İşveren, Mimar ve Sanatçılar", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı* (haz. Ali Uzeyir Peker – Kenan Bilici), Ankara 2006, II, 127-135; Yılmaz Önge, "Anadolu Mimarî Sanatında Ahşap Stalaktitli Sütun Başlıkları", *Önasya*, IV/37, Ankara 1968, s. 6-9.

ZEYNEP HATİCE KURTİL

Aksaray Ulucamii. Osmanlı tahrir defterlerinde Karamanoğlu Mehmed Bey Camii adıyla geçen yapı ulucami adını sonradan almıştır. Caminin bânisi ve yapım tarihi hakkında farklı görüşler vardır. Bazı araştırmacılara göre Anadolu Selçuklu eseri sayılan yapının ilk defa Sultan I. Mesud zamanında (1116-1155) inşa edildiği ve II. Kılıçarslan döneminde (1155-1192) onarıldığı kabul edilmektedir. Caminin minberi bu ilk yapıdan kalmıştır; üzerinde minberin ve yapının mimarı Hoca Nûştegin el-Cemâlî'nin ismi yazılıdır. Günümüzde Aksaray Müzesi'nde bulunan kitâbeye göre yapı, mimar Firuz tarafından Karamanoğlu II. Mehmed Bey zamanında 811 (1408) yılında yenilenmiştir. Bazı araştırmacılar ise vakfiyelere dayanarak yapının inşasına Karamanoğlu Mehmed Bey zamanında başladığı ve oğlu II. İbrâhim döneminde 834 (1431) yılında tamamlandığını, minberin de II. İbrâhim tarafından bir

Selçuklu yapısından getirildiği ileri sürülmektedir. 1118'de (1706) bir minare eklenen yapı 1883'te onarım geçirmiştir. 1901 yılında yapının batı tarafına bir şadırvan eklenmiştir. Cami 1925'te mühendis Sâlih Bey tarafından esaslı bir onarımdan geçirilmiştir. Bu onarım sırasında özellikle batı cephesi ve taçkapıda değişiklikler yapılmış, minaresiyle şadırvanı yeniden inşa edilmiştir. Yapı son olarak 1980'de tamir edilmiş ve üst örtüsü yenilenmiştir.

Çok ayaklı cami tipinde inşa edilen yapı kareye yakın dikdörtgen plana sahiptir. Kesme taştan inşa edilen caminin cephe duvarları batı yönünde beş, kuzey ve güney yönlerinde üçer payanda ile desteklenmiştir. Yapının kuzeybatı yönünde dikdörtgen planlı bezirhâne, batı cephesinin güneyinde bugün kitap satış yeri olarak kullanılan dikdörtgen planlı bir mekân yer almaktadır. Bu birimlerin hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Caminin aydınlatılması cephelere açılan dikdörtgen formlu pencerelerle sağlanmaktadır. Belli bir düzen göstermeyen pencereler batı ve güney cephelerinde iki sıra, kuzey ve doğu cephelerinde tek sıra halinde ele alınmıştır. Güney ve doğu cepheleri sağır sivri kemerlerle şekillenmiş ve pencereler bu kemerler içine yerleştirilmiştir. Yapının batı ve kuzey cephelerinde birer giriş bulunmaktadır. Ana giriş batı cephesindedir ve bezemesiyle diğer cephelerden ayrılmaktadır. Cephenin ortasında yer alan

Aksaray Ulucamii'nin ön cephesi

